

Dalšími oblastmi, jimiž se autoři zabývají, jsou magické vlastnosti uměleckého díla (ztotožnění člověka zobrazeného a skutečného, základy zobrazování) nebo vztah biografických anekdot k různým mýtům, zejména k příběhům o Héfaistovi, Prométheovi, popřípadě o architektch babylonské věže. „Mýtus připisuje umělci dvojitý výkon: že vytváří lidi a navrhuje stavby, které sahají do nebe, anebo se svou krásou a velikostí měří s příbytky bohů. Oba zasahují do výsad božstva a oba zasluhují boží trest“ (s. 83).

Závěrečná kapitola je věnována postavení a vlastnostem umělce, jak jsou popisovány v biografické literatuře. Text zde přetéká tématy, která jsou leckdy jen krátce načrtnuta nebo naznačena. Píše se tu o tom, jak umělec dává najevo svou virtuozitu (kupříkladu neuvěřitelnou rychlostí či přesností), jak si geniální umělec získává respekt před laiky (případně je zesměšňuje), jaká si mistři hlídají tajemství, ale i o tom, že proces umělecké tvorby někdy bývá popisován jako sexuální akt. Obvyklé jsou také způsoby usuzování na osobnost tvůrce z jeho díla, z čehož vycházejí jak představy o rozržitém umělci (později též vědci), který ponořen ve vlastní myšlenky nevnímá okolí, tak o umělci tvořícím v opilosti, samotě nebo v extázi. Mezi typickými anekdotami zde najdeme i příběhy čínské, například „Li Chengovi (10. století) bylo třeba dolévat nápoj, dokud nebyl úplně opilý; pak, a ne dříve, vzal do ruky štětec“ (s. 118) nebo „když Han Gan maloval koně, sám se stal koněm“ (s. 119).

Ernst Kris a Otto Kurz upozorňují, že životopisy nejenže popisují vztah společnosti a umělců – vytvářejí jakýsi sociální model umělce, ale samotní umělci se zároveň tomuto modelu podvolují. Tendence vyhovovat typickým modelům umělce se podle autorů neukazuje pouze v rovině zá-

měrného počínání (sebestylizace), ale též ve sféře nevědomého.

Aktuálnost *Legendy o umělci* je zřejmá – způsoby, jak biografická literatura (a dnes už nejen literatura) obestírá umělce tajemstvím, se příliš nemění, vazba na mýty a předcházející příběhy uměleckých géníů je velmi silná. Autoři zajímavého, ač místy redundantního doslovu to shrnují následovně: „Těchto biografických klišé se užívá (...) od dob antického Zeuxida až po automytologizační postupy Marcela Duchampa, Josepha Beyuse či Yvese Kleina. Biografické vzorce, zvláštění náhody, neuvěřitelné životní epizody a anekdoty ze života mistrů fungují neustále, zjemňují se, jsou méně průhledné, ale jejich cílem je stále ideologická podpora, cílená a stále sofistikovanější manipulace s představou geniálního umělce.“

Je škoda, že autoři nemohli v práci na tomto tématu pokračovat dále, neboť byli toto jen *historický pokus*, jak sami svůj text označili, pak by jejich další pokusy a výsledky musely být dílem monumentálním. *Legenda o umělci* ukazuje krásnou a zábavnou vědu, za níž se ovšem skrývá tvrdá práce, nadšení a talent. Je v ní vidět vše, čím autoři doslovu výstižně charakterizují celou vídeňskou školu dějin umění: „trpělivost archivní myši“, „vysoký stupeň spekulativního uvažování“ a k tomu nepřehlédnutelné schopnosti spisovatelské. Vydaní českého překladu této knihy bylo v mnoha ohledech činem moudrým.

Miroslav Paulíček

Stanislav Holubec (ed.): *Válka, mír a politická moc*. Praha: Svoboda servis, 2008, 112 stran.

Knihy *Válka, mír a politická moc* je sborníkem prací českých autorů, zabývajícím se

problematikou válečných konfliktů v současném světě. Autory spojuje s výjimkou Miloslava Bednáře sociálně-kritický přístup. Vedle známých jmen jako např. Jan Kavan, Zdeněk Zbořil či již zmíněný Miloslav Bednář, najdeme i jména méně známých autorů (sociolog Stanislav Holubec, novinářka Jana Ridvanová a filosof Zdeněk Vyšohlíd). Vydaná práce je pokusem o polemiku se silící tendencí legitimizovat válku jako řešení mezinárodních problémů, která dosáhla vrcholu během prezidentství George W. Bushe (2000–2008), avšak přes nástup rétoricky smířlivějšího Baracka Obamy, z politického diskurzu zcela nevyvymizela.

Zdeněk Zbořil ve svém spíše publicistickém příspěvku hovoří o válce jako o „spiknutí nereprezentativních elit“. Používá termíny *kultura strachu a říše strachu* k tomu, aby osvětlil, jaké psychosociální klima musí být vytvořeno, aby lidé akceptovali válku jako legitimní. Problémem jsou podle Zbořila nereprezentativní, tedy nikým nevolené elity, které vstupují do války kvůli prosazování vlastních zájmů. Ačkoli byly tyto tendence odsouzeny Norimberským procesem, s prosazením války ve prospěch sobeckých zájmů se setkáváme dodnes.

Příspěvek Stanislava Holubce o válce z pohledu teorií světového systému je psaný s velkou znalostí této problematiky. Snaží se ukázat, že se války objevují v různých podobách v tzv. centru, na semiperiferii i periferii, v různých podobách v počáteční, vrcholné a současné pozdní fázi vývoje světového systému. Holubec pojímá válku částečně jako následek a zároveň jako nástroj fungování světového systému. Pomocí světosystémové terminologie se Holubec snaží vysvětlit válku v Kuvajtu 1990, války v Jugoslávii v letech 1993–1998 a válku v Iráku po roce 1993. Ačkoli nelze pokládat strukturu a dynami-

ku moderního světového systému za jediný faktor vzniku válek, hospodářská expanze a celosvětové nerovnosti jsou nepochybně faktory, které je podmiňují. Také pestrá etnická a náboženská skladba zemí, stojící na počátku řady občanských i mezistátních válek, má mnohé ze svých kořenů ve fungování světového systému od 16. století. Globální perspektiva, jako je tato světosystémová, je podle Holubce podstatným příspěvkem k diskusím o sociologii válečných konfliktů. Za určitou slabinu pokládám poněkud funkcionalistický přístup: byť moderní světový systém vytvořil mnoho nerovností a utrpení, stále jako by jednotlivé jeho části i jeho vývojové trendy včetně válek podporovaly jeho fungování (třebaže problémové). Jde spíše o výtku hlavnímu představiteli tohoto přístupu, Immanueli Wallersteinovi, je však škoda, že Holubec v textu neprovedl jeho kritiku.

Filosofický příspěvek Zdeněka Vyšohlída je podle mého soudu sice psán s velkou erudicí, ale čtenáři málo srozumitelným odborným jazykem. Autor vycházející z křesťanských hodnot nejčastěji cituje Carla Friedricha von Weizsäckera (1912–2007), německého fyzika a filosofa, staršího bratra bývalého německého prezidenta. Vyšohlíd volá po nalézání společné řeči v dnešním světě a obnově původního, instrumentalizovaného prožitku. Na jedné straně vidí dnes rysy úpadku, na jehož konci je nebezpečný a násilný svět, na druhé straně vidí i „nastávání“, tedy obnovování mezilidského dialogu, který je podmínkou mírových řešení.

V knize nejrozsáhlejší příspěvek Jany Ridvanové s názvem „Velký řetězec válek“ reprodukuje pohled radikální americké levice na zahraniční politiku USA a mediální manipulace s ní spojené. Autorka se ubírá stejnou cestou jako její myšlenkové vzory: Howard Zinn, Noam Chomsky a Naomi Kleinová. Tento typ myšlení má

dle mého soudu své klady i záporny. Za pozitivní lze označit skutečnost, že americká radikální levice je hluboce kritická k vlastní zemi, resp. k jejím vládnoucím složkám, čímž rozbíjí v Evropě rozšířený antiamerický mýtus o konformitě obyvatelstva Spojených států amerických. Druhým kladem tohoto příspěvku je zdůrazňovaný antirasismus americké levice, který je pochopitelný v zemi s tradicí otrokářství a etnického vyhlazování původních obyvatel, ale v evropském radikálně-levicovém diskurzu dosud nenalezl roli, jež by mu měla náležet. Třetí přínos vidím ve velmi účinném jednoduchém (pro Evropana snad až příliš snadném) psaní americké aktivistické levice. Na pravici si podobný styl osvojil výborně Paul Johnson a Howard Zinn je jeho účinným, byť v České republice dosud nepřekládaným protipólem. Z tohoto způsobu psaní si může evropský levicový diskurz vzít ponaučení, že právě angažovaná žurnalistika vydá mnohdy za stohy odborným žargonem psaných knih.

Přístup americké radikální levice však má i své záporny. Především ji lze vytknout silný amerikanocentrismus, podle něhož vše, co činí Spojené státy je špatné a jejich zahraniční politika je pochybná. Kvůli tomu si americká aktivistická levice např. není schopna dostatečně uvědomit, čím byl nacismus a jak naivní a nebezpečné mohou být všechny pokusy Bushovu vládu s ním srovnávat. Podobný případ představuje i podceňování stalinismu. Odmítavé hodnocení vstupu Spojených států do 1. světové války, které Ridvanová přebírá od Zinna, dle mého názoru těžko ob stojí. Je třeba přiznat, že dnes americkou levicí tolik kritizovaná vládnoucí třída v USA stála v té době na straně demokratizace a prosazování rovnosti. Amerikanocentrismus radikální levice je patrný i ze skutečnosti, že USA jsou pojmány jako jediný aktivní hráč, zatímco ostatní

země jsou buď jejich spojenci, nebo oběti jejich agresivní politiky.

Nedostatkem tohoto přístupu, jak naznačují i slabá místa textu Ridvanové, je také sklon pojmát fungování americké společnosti mechanicky, kdy je vládnoucí třída zachycena jako bezrozporná, střední vrstvy jsou zmanipulované a chudé skupiny obyvatel jsou obětí různých druhů útlatku. Čtenář se chce ptát, že pokud propaganda tak skvěle funguje, jak je možné, že vůbec ještě žijí autoři, jako je Zinn, a také existuje publikum, které je čte? Podobně nás napadne otázka, je-li moc vládnoucích v USA tak obrovská, proč ztrácejí čas s tak nákladnou a složitou hrou na demokracii, když by bylo snazší zavést otevřenou diktaturu? Dalším problematickým místem textu je sklon redukovat ideologii jen na politické doktríny. Přitom dnešní evropský levicový diskurz zdůrazňuje, že v současném světě je převládající formou ideologie, jež legitimizuje kapitalismus, tzv. zdravý rozum, „přirozenost“ každodenní pravdy, představa toho, co je „normální“ apod. Pro většinu občanů Spojených států není důležité, jak jejich vláda odůvodní invazi do Panamy či Iráku, neboť se o politiku vůbec nezajímají. Skutečné jádro moderní ideologie není v politice, ale ve všeobecně rozšířené představě člověka jako od přírody soutěživého a egoistického, v přijetí představy, že klíčem ke štěstí jsou peníze a že ostatní lidé jsou spíše špatní atd.

Text Miloslava Bednáře představuje jakýsi protipól článku Jany Ridvanové. Jeho autor vychází z pozic neokonzervativní a euroskeptické pravice. Terčem jeho kritiky je proevropský levý střed, případně ta část radikální levice, která si od vytvoření silné Evropské unie slibuje vznik protiváhy k unipolaritě USA. Naopak se s ním shodne ta část radikální levice, která zdůrazňuje, že Spojené státy i Evropa

jsou dvěma stranami téže mince zvané jádro kapitalistické světové ekonomiky a její podporou podporuje levice i panující ekonomický řád. Toto stanovisko zastává např. levice Francouzské socialistické strany, ne však evropských komunistických stran, které proti evropskému projektu staví vlastní nacionalismus. Ačkoli se radikální levice s Bednářem neshodne v jeho obhajobě heroismu, jež podle ní příliš zavání mužským sexismem, eurocentrismem a rasismem, musí pokládat za relevantní jeho varování před evropským imperialismem. Na rozdíl od Bednáře ovšem evropská levice vidí jako aktuálnější hrozbu imperialismus americký než imperialismus arabský.

Slabinu Bednářova přístupu spatřuji v jeho bezrozporném chápání takových pojmů, jako je „demokracie“, „Evropa“, „totalitní“, „islamistický“ nebo „civilizace“. Podobně jako pro většinu českého mediálního diskurzu je pro Bednáře označování těmito pojmy přesným definováním reality a nikoli hodnotovým vytvářením obrazu světa, jehož východiskem je pravicová ideologie. Dále rozporně působí také to, že na jedné straně autor vyčítá Evropě, že se chce vojensky emancipovat a na druhé straně ji vyčítá neochotu razantně vystoupit proti vzrůstajícímu se „islamismu“. Jak se zdá, ideálem je pro Bednáře evropské zbrojení v těsné součinnosti s USA. Tzv. euroatlantická civilizace má patrně rezignovat na vývoz „demokracie“ do celého světa a má zahájit výstavbu pevnosti kombinovanou s občasnými útoky k ochraně sebe sama. Bednářův text dezinterpretuje také marxismus, který ztotožňuje se stalinismem – hovoří např. o „centrálním řízení výrobních sil organizací přesvědčených marxistů“. Podle mého názoru je součástí Marxova programu, který převzal západní marxismus, samozřejmě decentralizované společenství, v němž „svobodný roz-

voj každého je podmínkou svobodného vývoje všech.“

Závěrečný příspěvek bývalého ministra zahraničí České republiky (1998–2002) a předsedy Valného shromáždění OSN (2003) Jana Kavana, je reflexí nad situací v Organizaci spojených národů a současnými násilnými konflikty ve světě. Společně s Jiřím Dienstbierem Kavan představuje jediného vysoce postaveného českého nekomunistického politika, který se nepodřizuje současnému převládajícímu diskurzu o zahraniční problematice v České republice (např. v otázka války v Iráku, umístění amerického radaru nebo samostatnosti Kosova). Kavan volá podobně jako pravicoví fundamentalisté po odmítnutí „mnichovanství“, ale zatímco pro ty první znamená „mnichovanství“ „ustupování Saddámovi a dalším diktátorům“, Kavan vidí „mnichovanství“ v ustupování „americkým jestřábům“. V této souvislosti ironizuje jejich představu, že „Evropané jsou z Venuše, zatímco Američané z Marsu“ (známé teze Roberta Kagana). Určitou slabinu Kavanova pohledu spatřuji v nedostatečném vědomí propojenosti soudobé politiky s ekonomikou. Kavan na mezinárodní politiku stále pohlíží jako na autonomní pole, a i když tvrdí, „že nemá nějaké iluze o možnostech OSN“ (s. 94), čtenář cítí, že celou problematiku stále měří optikou Spojených národů.

I přes dílčí výhrady považuji texty publikované ve sborníku za přínosné, hodné doporučení i širší čtenářské obci z řad zájemců o společenskou vědu. Sborník představuje potřebný kritický hlas v českém akademickém prostředí, které jinak buď fetišizuje tzv. nehodnotící přístup nebo se dává zcela do služeb dominantního diskurzu. Kladem sborníku je i graficky přitažlivě provedená obálka od amerického malíře Mika Flugenocka. Zajímavé je také přetištění projevu Lva Nikolajeviče Tolsté-

ho na *Kongresu míru ve Stockholmu*. Jde o tutéž řeč, kterou pronesl jako poslanec-kou interpelaci profesor T. G. Masaryk v Říšské radě 1. března 1910 proto, aby mohla vůbec v tehdejších Rakousku-Uher-

sku i přes odpor cenzury vůbec vyjít tiskem. Z řeči Tolstého je bohužel patrné, že jsme se od té doby příliš daleko neposunuli.

Jaromír Hořák